

УДК 94 (477 + 438)«1935/1939»
DOI <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.25>

Василь ФУТАЛА

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (vfutala@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2521-4710>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/I-3152-2018>

Бібліографічний опис статті: Футала, В. (2025). Українсько-польські взаємини в період назрівання та на початку Другої світової війни: історіографія проблеми. *Українські історичні студії*, 17 (59), 231– doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.25>

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВЗАЄМИНИ В ПЕРІОД НАЗРІВАННЯ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація. *Мета дослідження* – дослідити в історіографічному аспекті українсько-польські взаємини у той відрізок часу, коли вони досягли високого напруження після нетривалої політики «нормалізації» і переросли у збройне протистояння на початку Другої світової війни. **Методологія дослідження** спирається на принципи історизму, системності, об'єктивності, а також на методи історіографічного аналізу та синтезу. **Наукова новизна** зводиться до наступного: проаналізовано історіографічні джерела, що відбивають політику урядів Другої Речі Посполитої в українському питанні протягом другої половини 1930-х рр. і реакцію на неї української суспільності; визначено особливості розвитку теми в різних соціокультурних умовах; підбито підсумок пошукової роботи українських і польських учених.

Висновки. Аналізована проблема різною мірою привертала увагу дослідників, які належали до різних шкіл і напрямів у системі історичної науки. Найбільших успіхів досягнуто в останнє тридцятиліття вченими України і Польщі. Добре вивченими можна вважати питання, пов'язані з передумовами і мотивами «нормалізації» українсько-польських взаємин та причинами її краху, процесом консолідації українських національно-демократичних сил, переходом польських властей до авторитарних методів управління країною, структурою Війська Польського, перебігом воєнних дій у вересні 1939 р. Проте низка питань потребує подальших наукових пошуків. Зокрема, не вистачає робіт, де висвітлювалося б ставлення солдатів-українців до німецько-польського конфлікту. Додаткових знань вимагає проблема антипольських виступів ОУН до 17 вересня 1939 р. У цьому зв'язку треба проаналізувати роль радянських диверсійно-саботажних груп. Історикам необхідно уточнити чисельність українців у польській армії, а також кількість загиблих у вересневій кампанії. Перспективним напрямом історичних студій має стати повсякденне життя українців і поляків у період воєнного лихоліття. Вважаю, що настав час написати комплексне монографічне дослідження про участь українців у німецько-польській війні 1939 р.

Ключові слова: історіографічні джерела, історіографічний аналіз, українсько-польські взаємини, політика «нормалізації», антипольське повстання, Друга світова війна.

Vasyl FUTALA

Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department of History of Ukraine and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (vfutala@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2521-4710>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/I-3152-2018>

To cite this article: Futala, V. (2025). Ukrainko-polski vzaiemyny v period nazrivannia ta na pochatku Druhoi svitovoi viiny: istoriografiiia problemy [Ukrainian-Polish relations during the period of maturation and at the beginning of the Second World War: historiography of the problem]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 17(59). 231– doi: <https://doi.org/10.24919/3083-6158.17/59.25> [in Ukrainian].

UKRAINIAN-POLISH RELATIONS DURING THE PERIOD OF MATURATION AND AT THE BEGINNING OF THE SECOND WORLD WAR: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

Summary. *The purpose of the study* – to examine, from a historiographical perspective, Ukrainian-Polish relations during the period when they reached high tension after a short-lived policy of «normalization» and escalated into armed confrontation at the beginning of World War II. **The research methodology** is based on the principles of historicism, systematicity, objectivity, as well as methods of historiographic analysis and synthesis. **The scientific novelty** is reduced to the following: historiographic sources reflecting Poland's policy on the Ukrainian question during the second half of the 1930s and the reaction of Ukrainian society to it have been analyzed; the specifics of the development of the topic in different socio-cultural conditions are defined; the results of the research work of Ukrainian and Polish scientists are summarized. **Conclusions.** The analyzed problem attracted the attention of researchers belonging to different schools and directions in the system of historical science to varying degrees. The greatest successes have been achieved in the last three decades by scientists from Ukraine and Poland. Well-studied issues related to the prerequisites and motives for the «normalization» of Ukrainian-Polish relations and the reasons for its collapse, the process of consolidation of Ukrainian national-democratic forces, the transition of the Polish authorities to authoritarian methods of governing the country, the structure of the Polish Army, the course of military operations in September 1939. However, a number of issues require further scientific research. In particular, there is a lack of works that would highlight the attitude of Ukrainian soldiers towards the German-Polish conflict. Additional knowledge is required regarding the problem of anti-Polish speeches by the OUN before September 17, 1939. In this regard, it is necessary to analyze the role of Soviet sabotage groups. Historians need to clarify the number of Ukrainians in the Polish army, as well as the number of those killed in the September campaign. The everyday life of Ukrainians and Poles during the wartime period should become a promising direction of historical studies. I believe that the time has come to write a comprehensive monographic study on the participation of Ukrainians in the German-Polish war of 1939.

Key words: historiographical sources, historiographical analysis, Ukrainian-Polish relations, «normalization» policy, anti-Polish uprising, the Second World War.

Постановка проблеми. Питання зрівноваження українсько-польських відносин віддавна хвилювало і продовжує хвилювати представників політичної та інтелектуальної еліти двох сусідніх країн. Міжнаціональна конфронтація в історичній ретроспективі послаблювала обидва народи, культивувала ворожнечу і недовір'я між ними, чим користався зовнішній ворог – Росія. Між іншим, однією з цілей повномасштабної агресії Росії проти України з 24 лютого 2022 р. є розхитати менш-більш стабільні відносини між Україною і Польщею, що склалися в останні тридцять років. Тому об'єктивне висвітлення політики Польщі щодо українців у період назрівання та на початку Другої світової війни, з одного боку, і ставлення української спільноти до Польської держави – з іншого, сприятиме доланню стереотипів минулого, усуненню обоюдопільних образ і звинувачень, налагодженню взаємної довіри між народами-сусідами.

Аналіз останніх досліджень. Зазначеній темі присвячені десятки конкретно-історичних праць, однак в історіографічному плані вона перебуває на початковій стадії розвитку. Свідченням цього є аналітичні розвідки українських – М. Кучерепи (Kuczera, 2000), С. Віднянського (Віднянський, 2003), Л. Зашкільняка (Зашкільняк, 1997), С. Шумихіної (Шумихіна, 2013) – і польських – Е. Коко (Коко, 1994), Р. Тожецького (Torzecki, 1998) – авторів, в яких національна політика Варшави у другій половині 1930-х рр. та реакція на неї українських національно-патріотичних сил представлені побіжно. З огляду на зазначене актуальним є питання створення узагальнювального історіографічного дослідження, яке би врахувало всі аспекти проблеми.

Мета статті – проаналізувати історіографічні джерела, що відбивають стан українсько-польських взаємин у період назрівання та на початку Другої світової війни, виділити основні напрями досліджень, персоніфікувати внесок учених у вивчення теми, окреслити шляхи подальших наукових пошуків. Джерельною базою розвідки є праці українських і польських істориків, написані у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Після Другої світової війни в материковій Україні опубліковано чимало праць, метою яких було обґрунтувати сталінську концепцію про експлуататорську, антинародну сутність Польської держави та її політики щодо поневолених народів, про розгортання революційного руху, закономірність возз'єднання Західної України з УРСР і провідної ролі комуністів у цьому процесі. Саме таке спрямування мали роботи М. Волянюка, А. Ярошенка, І. Богодиста, І. Коломійця, В. Маланчука та ін.

Визначальними рисами праць істориків радянської України були «історіографічний пропагандизм» (вислів Наталі Яковенко), занепад джерелознавчої культури досліджень, войовнича термінологія, процвітання колективних робіт, поступова уніфікація наукового стилю, коли відрізнити одного автора від іншого стало майже неможливо, тощо. Разом із тим, праці окремих істориків не втратили свого значення й тепер, їх наукова вартість визначається передусім багатством фактологічного матеріалу. Зокрема, Ю. Сливка доволі об'єктивно висвітлив ставлення Польщі до Карпатської України. На його думку, у Бельведері побоювалися, що Підкарпатська Русь, підпавши під вплив Німеччини, дійсно стане зародком великої України. Тому польський уряд докладав усіх зусиль, щоб ліквідувати українську державність на Закарпатті, завзято виступав за спільний польсько-угорський кордон – за рахунок окупації Закарпаття Угорщиною (Сливка, 1985, с. 251–252).

Іншою була історіографічна ситуація в народній Польщі, де після 1956 р. торував собі дорогу методологічний плюралізм. Праці істориків відзначалися багатством джерельної бази, відсутністю агресивної риторики та зваженим підходом до національних прагнень українців. Так, у полі зору П. Ставецького перебувало питання ролі війська у політичному житті Польщі після смерті Ю. Пілсудського. Автор довів, що увага військових кіл була зосереджена на відродженні у південно-східних воєводствах маломасштабної шляхти. Ця акція називалася «кампанією повернення втраченої власності». Другий район, який став об'єктом насильницьких дій центральної влади – Холмщина. Тут намагалися схилити православне населення до переходу в католицьке віросповідання (Staweski, 1969, р. 160–210).

Позиція Польської держави щодо Православної церкви стала предметом дослідження М. Папежинської-Турек. У спеціальній монографії авторка показала, що у ревіндикаційній акції на Волині і Холмщині виразно простежувалася ідея полонізації (Papierzyńska-Turek, 1989, р. 260–273). Політиці навернення місцевого українського населення до католицизму чинили активний опір українські духовні та світські діячі, зокрема депутати польського парламенту. Іншим напрямом політики Варшави щодо православ'я була неоунійна акція, яка мала більший успіх на Волині і менший – на Холмщині. Дослідниця звернула увагу на те, що результати неоунії назагал були неспівмірно малими у порівнянні із зусиллями її організаторів та резонансом, який вона викликала в суспільстві (Papierzyńska-Turek, 1989, р. 415).

Також добре зарекомендував себе як фахівець з україністики Р. Тожецький. В одній із ґрунтовних праць він дійшов висновку, що кульмінація напруження у польсько-українських відносинах наступила в 1938 – на початку 1939 рр. Вину за це автор поклав насамперед на польську сторону. На його думку, практично вже в 1936 р. стало відомо, що нормалізація польсько-українських стосунків була фікцією політики санаційних урядів. Необачною була акція, спрямована на ліквідацію православних церков у 1938–1939 рр., а практика штучного відгородження від широкого загалу населення управлінської еліти в містах і містечках Волині лише допомагала творенню негативного образу «панів». Не сприяли українсько-польському порозумінню й подальші спроби диференціації українського народу на русинів, гуцулів, лемків, які нібито не були українцями (Torzecki, 1972, р. 170–171).

Про службу представників національних меншин у Війську Польському, національну політику військових кіл у 1930-х рр., програму «зміцнення польськості» Другої Речі Посполитої почасті йдеться у працях Є. Левандовського (Lewandowski, 1963), Е. Козловського (Kozłowski, 1974), А. Хойновського (Chojnowski, 1979), Є. Томашевського (Tomaszewski, 1985) та інших авторів.

Частково аналізована проблема знайшла відображення й у працях представників української діаспори. Так, колишній активний діяч Українського національно-демократичного

об'єднання (УНДО), співредактор газети «Діло» І. Кедрин у книзі спогадів об'єктивно відтворив основні віхи суспільно-політичного життя західних українців. Зокрема, у центрі уваги дослідника перебували процес українсько-польського порозуміння 1935 р., конфлікт в УНДО, спричинений політикою «нормалізації», спроба консолідації українських політичних сил наприкінці 1930-х рр. Замирення на «внутрішньому українському фронті» автор справедливо пов'язував із напруженою міжнародною ситуацією. Заслугує на увагу характеристика журналістом настроїв корінного населення Галичини на початку Другої світової війни. Він констатував, що поразку Польщі у війні з Німеччиною українці сприймали зі змішаними почуттями: більшість висловлювала задоволення тим, що закінчилося 600-літнє панування поляків над українцями й зазнали цілковитого краху плани асиміляції українства (Кедрин, 1976, с. 169).

Політичний діяч, історик і журналіст П. Мірчук у «Нарисі історії ОУН» присвятив декілька сюжетів про антиукраїнські акції польської влади наприкінці 1930-х рр. Згідно з його даними, кількість репресованих українців у 1939 р. досягла приблизно 20 тис. осіб, з них близько 5 тис. було ув'язнено в концентраційному таборі у Березі Каргузькій (Мірчук, 1968, с. 571). Дослідник показав, що після смерті Є. Коновальця стався різкий поворот у закордонній політиці Проводу українських націоналістів – перемогла орієнтація на «німецько-гітлерівську карту». Не чітка позиція Німеччини щодо майбутнього України позначилася й на тактиці ОУН під час німецько-польського конфлікту: було вирішено «не виступаючи із зачіпними діями, організувати, на випадок потреби й відповідно до витворених у даній місцевості умов, оборонні дії для захисту українського населення перед польськими погромами» (Мірчук, 1968, с. 585).

Зміна ідеологічних доктрин, що відбулася в незалежній Україні, відкрила нові можливості для наукової творчості істориків. На основі широкого використання архівних документів, критичного аналізу заідеологізованої літератури та застосування сучасних методів дослідження почалося наукове переосмислення і вивчення польсько-українських відносин. Вагомий внесок у вироблення концепції дослідження цієї проблематики зробив Я. Дашкевич. Вину за польсько-український антагонізм у міжвоєнний період ХХ ст. він поклав на значно сильнішу польську сторону. На його думку, «нормальні й рівноправні контакти між Польщею та Україною можливі лише тоді, коли певна частина польського суспільства відмовиться від намагань дивитись на Україну виключно через історичні окуляри» (Дашкевич, 1993, с. 28).

Увагу дослідників привернуло питання реакції української громадськості на перехід польського уряду до силових методів управління. Окремі його аспекти порушені у працях С. Кульчицького, Я. Грицака, М. Кучерепа, І. Васюти, В. Борщевича та ін. Йдеться, зокрема, про те, що натиск властей спричинив поділ серед українського політикуму. Ці процеси захопили і найвпливовішу українську партію УНДО. У ній активізувалися прихильники пошуку порозуміння з владою. Дослідники одностайні в тому, що «нормалізація» 1935 р. була тактичним кроком, а не принциповою угодою, вона не користувалася популярністю як у польському, так і українському таборах. Серед чинників, які призвели до фіаско «нормалізації» називаються й такі: угода була укладена на словах, тому її майбутнє залежало від доброї волі обох сторін; хибне уявлення польських політиків про неготовність і незрілість української спільноти до самостійного державного творення; невміння українських політичних лідерів своєчасно і реально оцінити тогочасну внутрішню та міжнародну політичну ситуацію й переорієнтувати власну тактику (Грицак, 2000, с. 199–200; Зашкільняк, 2005, с. 45; Курас & Трошинський, с. 518–522).

Важливим аспектом українського національного руху в умовах передвоєнних політичних криз й ускладнення становища українців у Польщі була спроба вироблення нових політичних концепцій та створення загальнонаціонального проводу – Контактного комітету. Це питання глибоко дослідив М. Швагуляк. Історик довів, що неофіційний представницький орган був заснований на противагу політиці «нормалізації», здійснюваної керівництвом УНДО з 1935 р. і ставив собі за мету підготувати широку угоду за участю українських політичних партій та громадських організацій Галичини і Волині. Істотним результатом його майже дворічної діяльності (грудень 1937 – серпень 1939 рр.) було витворення атмосфери взаємного довір'я між партійними й громадськими лідерами і послаблення напруги відносин в українському суспільстві. Активне втручання

Комітету в суспільно-політичне життя прискорило відмову проводу УНДО від збанкрутілої політики «нормалізації», сприяло внутрішній консолідації української націонал-демократії. Проте не увінчалася успіхом спроба створити єдиний національний координаційний центр. Опір усіх партій викликало прагнення УНДО виступати в ролі загальнонаціонального представництва. Тобто, у вирішальний момент, в умовах назрівання війни, підсумував М. Швагуляк, ідеологічні та партійні поділи взяли гору над загальнонаціональними інтересами (Швагуляк, 1994, с. 247).

Сучасних українських учених цікавить й позиція західноукраїнських політичних угруповань до німецько-польського конфлікту. На думку М. Швагуляка, в умовах, коли вибух війни був питанням лічених днів, провідні українські політичні партії могли або виступити на підтримку Польщі, або зайняти нейтральну позицію. Оскільки ж другий варіант поведінки неминуче був би розцінений владою як зрада, то не залишалось нічого іншого, як офіційно підтримати поляків. Щоправда, зробили це лише ті партії, які мали представництво в польському сеймі (Швагуляк, 1999, с. 47). Примітно, що свою позицію українські лідери не змінили й у подальшому ході війни, коли дедалі очевиднішою ставала воєнна поразка Польщі (Швагуляк, 1993, с. 240).

Українські історики вивчають й участь українців у німецько-польській війні 1939 р. та антипольські виступи ОУН у цей час. Окрім М. Швагуляка, цей аспект проблеми привернув увагу О. Кучерука (Кучерук, 2000), А. Руккаса (Руккас, 2002а; Руккас, 2002b), Т. Гривула (Гривул, 2003), О. Дзюбана (Дзюбан, 2003), В. Мороза (Мороз, 2007). Та чи не найбільше долучився до цієї справи М. Посівнич. На його думку, збройну боротьбу відділів ОУН у вересні 1939 р., яка тривала, в середньому, 10 днів, можна кваліфікувати як повстання проти Польщі (Посівнич, 2010, с. 242). Принагідно зауважу, що польські дослідники, зокрема Р. Тожецький (Torzecki, 1993, s. 27–28), не вважають напади українців на відступаючі частини польських військ організованим повстанням. М. Посівнич, узагальнивши представлену О. Кучеруком та А. Руккасом інформацію з підсумкових звітів-таблиць ОУН за вересень 1939 р. (зберігаються у фондах Бібліотеки імені Ольжича в Києві), констатував: скоординовані виступи пройшли у 20-ти повітах та 183-х населених пунктах Західної України, а у бойових діях брало участь близько 8 тис. повстанців (Посівнич, 2010, с. 267).

І. Патриляк цілком слушно порушив питання про повноту джерельної бази цього аспекту проблеми. «На жаль, – пише він, – досі не виявлено бодай якихсь польських статистичних даних, які б окреслювали масштаби збройних виступів ОУН у вересні 1939 р., тому доводиться послуговуватися даними лише української сторони або спогадами, які, очевидно, є не зовсім коректними» (Патриляк, 2012, с. 44). Однак для автора незаперечним є той факт, що збройною боротьбою у вересневі дні 1939 р. ОУН «відверто заманіфестувала прагнення українського народу до власного державного життя й ворожість до вмираючої польської держави». Її загибель «давала українському визвольному рухові певну моральну сатисфакцію», відкрила надію, що ця війна, як і її попередниця – Перша світова, прокладе шлях до національного визволення українців (Патриляк, 2012, с. 44–45).

Проблема українсько-польських стосунків у другій половині 1930-х рр. посіла вагомe місце й у сучасній польській історіографії. Насамперед відзначу науковий доробок Р. Тожецького, Р. Томчика та Р. Висоцького, у працях яких міститься розгорнута характеристика суспільно-політичної ситуації на західноукраїнських землях напередодні Другої світової війни. Наприклад, перший автор влучно зауважив, що корінних мешканців південно-східних воєводств охопила «загальна політична дезорганізація, яка полегшила заходи радянської влади щодо вторгнення СРСР на цю територію» (Torzecki, 1993, p. 24).

В. Резмер, Т. Ковальський, М. Кротофіл та ін. проаналізували службу українців у Війську Польському в міжвоєнний період. При цьому дослідники взяли до уваги дві категорії військовослужбовців. Перша з них – це українці-громадяни Другої Речі Посполитої, призвані до лав армії на основі загального набору, друга – офіцери колишньої Армії Української Народної Республіки, які не мали польського громадянства, а в польській армії служили на основі індивідуальних тимчасових контрактів. З'ясовано, що обов'язкову службу щорічно проходили 15–30 тис. українців, які склали 10–12 % від загальної чисельності особового складу Війська Польського (Kowalski,

1997, р. 118–120; Резмер, 1999, с. 21). За підрахунками М. Кротофіла, усього в лавах Збройних сил Польщі у вересні 1939 р. перебувало близько 120 тис. українців (Krotofil, 2001, р. 149). В. Резмер подав трохи меншу цифру – близько 110 тис. (Резмер, 1999, с. 23). Вони служили практично в усіх родах військ, хоча найбільший відсоток їх був у піхотних і кавалерійських частинах. До речі, думку В. Резмера поділяє й український історик А. Руккас (Руккас, 2002b, с. 61). Відкритим залишається питання чисельності українських старшин; відомо лише, що у грудні 1938 р. залишилось на контрактах 38 офіцерів (Krotofil, 2004, р. 357).

Історики не володіють достовірними документальними матеріалами, у яких вказувалися б конкретні втрати вояків-українців у німецько-польській війні 1939 р. Через це з цього приводу з'явилися різні гіпотези. Так, В. Резмер вважає, що загинуло понад 7800 осіб і вдвічі більше поранено. Значна кількість українських військовослужбовців потрапила в полон: у німецькій неволі опинилося близько 60 тис. осіб, у радянській – 20 тис. (Резмер, 1999, с. 23–24).

Висновки. Отже, проблема українсько-польських взаємин у період назрівання та на початку Другої світової війни різною мірою привертала увагу дослідників, які належали до різних шкіл і напрямів у системі історичної науки. Найбільших успіхів досягнуто в останнє тридцятиліття вченими України і Польщі. Добре вивченими можна вважати питання, пов'язані з передумовами і мотивами «нормалізації» українсько-польських взаємин та причинами її краху, процесом консолідації українських національно-демократичних сил, переходом польських властей до авторитарних методів управління країною, структурою Війська Польського, перебігом воєнних дій у вересні 1939 р. тощо. Проте низка питань потребує подальших наукових пошуків. Зокрема, не вистачає робіт, де висвітлювалося б ставлення солдатів-українців до німецько-польського конфлікту. Додаткових знань вимагає проблема антипольських виступів ОУН до 17 вересня 1939 р. У цьому зв'язку треба проаналізувати роль радянських диверсійно-саботажних груп. Історикам слід уточнити чисельність українців у польській армії, а також кількість загиблих у вересневій кампанії. Перспективним напрямом історичних студій має стати повсякденне життя українців і поляків у період воєнного лихоліття. Вважаємо, що настав час написати комплексне монографічне дослідження про участь українців у німецько-польській війні 1939 р.

Джерела та література

- Віднянський, С.** (2003). Українське питання в міжвоєнній Польщі: основні проблеми й напрямки наукових досліджень у сучасній вітчизняній історичній науці. *Український історичний журнал*, 2, 39–55.
- Гривул, Т.** (2003). Протипольське повстання на Західній Україні у вересні 1939 р. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*, 3, 230–237.
- Грицак, Я. Й.** (2000). *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.* Київ: Генеза. 360 с.
- Дашкевич, Я.** (1993). Шляхи подолання упереджень (Перешкоди нормалізації польсько-українських стосунків). *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*. Київ, 23–29.
- Дзюбан, О.** (2003). Українсько-польське протистояння у вересні 1939 р. у тогочасній пресі та споминах очевидців. *Український визвольний рух*, 2, 74–85.
- Зашкільняк, Л.** (1997). Генеза і наслідки українсько-польської нормалізації. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa*. Toruń, 431–454.
- Зашкільняк, Л.** (2005). Спроби українсько-польського порозуміння у міжвоєнній Польщі (1920–1939). *Поляки, українці, білоруси, литовці у міжвоєнній Польщі (1921–1939): Матеріали міжнар. наук. конф., Дрогобич, 8–9 жовтня 2004 р.* Дрогобич, 34–45.
- Кедрин, І.** (1976). *Життя – події – люди. Спомини і коментарі*. Нью-Йорк: Видавнича кооператива «Червона Калина». 724 с.
- Курас, І. Ф.** (відп. ред.) & **Трошинський, В. П.** (упоряд.). (2003). *Політична історія України. XX століття: У 6-ти т. Т. 5: Українці за межами УРСР (1918–1940)*. Київ: Генеза. 720 с.
- Кучерук, О.** (2000). Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні. *Пам'ять століть*, 5, 143–151.
- Мірчук, П.** (1968). *Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1. 1920–1939*. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Українське видавництво. 639 с.
- Мороз, В.** (2007). Діяльність ОУН напередодні і на початку Другої світової війни. В: Мірчук П. *Нарис історії ОУН. 1920–1930 роки. Видання третє*. Київ: УВС, 590–599.

- Патриляк, І. К.** (2012). *«Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія.* Львів: Часопис. 592 с.
- Посівнич, М.** (2010). *Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках.* Львів: Видавнича фірма «Афіша». 368 с.
- Резмер, В.** (1999). Позиція і участь українців у німецько-польській кампанії 1939 р. *Україна – Польща: важкі питання. Матеріали IV Міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни», Варшава, 8–10 жовтня 1998 року, Варшава, 4, С. 13–33.*
- Руккас, А.** (2002а). Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. *Дрогобицький краєзнавчий збірник: спецвипуск до 60-річчя УПА.* Дрогобич, 385–395.
- Руккас, А.** (2002б). Вояки-українці в польській армії (1921–1939 рр.). *Військово-історичний альманах, 2, 54–65.*
- Сливка, Ю. Ю.** (1985). *Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939).* Київ: Наукова думка. 271 с.
- Швагуляк, М.** (1993). З історії українсько-польських взаємин напередодні та під час німецько-польської війни 1939 р. *Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. Матеріали Міжнар. наук. конф., Кам'янець-Подільський, 29–31 травня 1992 р.* Київ: Либідь, 232–241.
- Швагуляк, М.** (1994). Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (З історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки). *Записки Наукового Товариства імені Шевченка.* Львів, ССХХVIII, 207–248.
- Швагуляк, М.** (1999). Позиція та участь українців у німецько-польській війні 1939 року. *Україна – Польща: важкі питання. Матеріали IV Міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої світової війни», Варшава, 8–10 жовтня 1998 року, Варшава, 4, 35–59.*
- Шумихіна, С. О.** (2013). *Українська історіографія міжвоєнної Польщі (1918–2012 рр.): автореф. дис. ... канд. істор. наук: спец. 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.* Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 16 с.
- Chojnowski, A.** (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939.* Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 262 s.
- Koko, E.** (1994). Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918–1939 w historiografii wydawanej w Polsce po 1945 r. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze, 2, 105–113.*
- Kowalski, T. A.** (1997). *Mniejszości narodowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1939).* Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. 182 s.
- Kozłowski, E.** (1974). *Wojsko Polskie 1935–1939: próby modernizacji i rozbudowy.* Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 382 s.
- Krotofil, M.** (2001). Українці в Wojsku Polskim w okresie międzywojennym. In: Karpus Z., Rezmer W. (eds.) *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 123–153.
- Krotofil, M.** (2004). Служба Українців в wojsku II Rzeczypospolitej. *Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej tradycje. Studia i szkice.* Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, 345–360.
- Kuczerepa, M.** (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej. *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku,* Kraków, 146–165.
- Lewandowski, J.** (1963). Materiały Ministerstwa Spraw Wojskowych o polityce narodowościowej wojska w latach trzydziestych. *Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej. Seria Historyczna, 8/29, 14–21.*
- Papierzyńska-Turek, M.** (1989). *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia. 1918–1939.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 484 s.
- Stawecki, P.** (1969). *Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935–1939.* Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 322 s.
- Tomaszewski, J.** (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939.* Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza. 224 s.
- Torzecki, R.** (1972). *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy. 1933–1945.* Warszawa: Książka i Wiedza. 379 s.
- Torzecki, R.** (1993). *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 349 s.
- Torzecki, R.** (1998). Na temat historiografii stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918–1956. *Dzieje Najnowsze, 3, 103–111.*

References

- Vidnianskyi, S.** (2003). *Ukrainske pyttannya v mizhvoienii Polshchi: osnovni problemy y napriamky naukovykh doslidzhen u suchasni vitchyzniani i istorychnii nautsi* [The Ukrainian question in interwar

- Poland: the main problems and directions of scientific research in modern national historical science]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 2, 39–55 [in Ukrainian].
- Hryvul, T.** (2003). Protypolske povstannia na Zakhidnii Ukraini u veresni 1939 r. [The anti-Polish uprising in Western Ukraine in September 1939]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: Istorychni nauky – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»: Historical Sciences*, 3, 230–237 [in Ukrainian].
- Hrytsak, Ya. Y.** (2000). *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX st.* [Essay on the history of Ukraine: the formation of the modern Ukrainian nation in the 19th–20th centuries.] Kyiv: Heneza. 360 s. [in Ukrainian].
- Dashkevych, Ya.** (1993). Shliakhy podolannia uperedzhen (Pereshkody normalizatsii polsko-ukrainskykh stosunkiv) [Ways to overcome prejudices (Obstacles to the normalization of Polish-Ukrainian relations)]. *Ukraina – Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist – Ukraine – Poland: historical heritage and social consciousness*. Kyiv, 23–29 [in Ukrainian].
- Dziuban, O.** (2003). Ukrainsko-polske protystoiannia u veresni 1939 r. u tohochasniyi presi ta spomynakh ochevydtsiv [The Ukrainian-Polish confrontation in September 1939. in the contemporary press and the memories of eyewitnesses]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh – The Ukrainian Liberation Movement*, 2, 74–85 [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (1997). Heneza i naslidky ukrainsko-polskoi normalizatsii [The genesis and consequences of the Ukrainian-Polish normalization]. *Polska i Ukraina: Sojusz 1920 roku i jego następstwa – Poland and Ukraine: The Alliance of 1920 and its consequences*. Toruń, 431–454 [in Ukrainian].
- Zashkilniak, L.** (2005). Sproby ukrainsko-polskoho porozuminnia u mizhvoienii Polshchi (1920–1939) [Attempts at Ukrainian-Polish understanding in interwar Poland (1920–1939)]. *Poliaky, ukraintsi, bilorusy, lytovtsi u mizhvoienii Polshchi (1921–1939): Materialy mizhnar. nauk. konf., Drohobych, 8–9 zhovtnia 2004 r. – Poles, Ukrainians, Belarusians, Lithuanians in interwar Poland (1921–1939): Proceedings of the International Scientific Conference, Drohobych, October 8–9, 2004*. Drohobych, 34–45 [in Ukrainian].
- Kedryn, I.** (1976). *Zhyttia – podii – liudy. Spomyny i komentari* [Life – events – people. Memories and comments]. Niu-York: Vydavnycha kooperatyva «Chervona Kalyna». 724 s. [in Ukrainian].
- Kuras, I. F. (ed.) & Troshchynskyi, V. P. (comp.)**. (2003). *Politychna istoriia Ukrainy. XX stolittia: U 6-ty t. T. 5: Ukraintsi za mezhamy URSR (1918–1940)* [Political History of Ukraine. 20th Century: In 6 vols. Vol. 5: Ukrainians outside the Ukrainian SSR (1918–1940)]. Kyiv: Heneza. 720 s. [in Ukrainian].
- Kucheruk, O.** (2000). Ukrainske povstannia veresnia 1939 roku na Zakhidnii Ukraini [The Ukrainian uprising of September 1939 in Western Ukraine]. *Pamiat stolit – The memory of the centuries*, 5, 143–151 [in Ukrainian].
- Mirchuk, P.** (1968). *Narys istorii Orhanizatsii Ukrainskykh Natsionalistiv. T. 1. 1920–1939* [Essay on the history of the Organization of Ukrainian Nationalists. Vol. 1. 1920–1939]. Miunkhen–London–Niu-York: Ukrainske vydavnytstvo. 639 s. [in Ukrainian].
- Moroz, V.** (2007). Diialnist OUN naperedodni i na pochatku Druhoi svitovoi viiny [Activities of the OUN on the eve and at the beginning of the Second World War]. V: Mirchuk P. *Narys istorii OUN. 1920–1930 roky. Vydannia tretie* [In: Mirchuk P. *Essay on the history of the OUN. 1920–1930. Third edition*]. Kyiv: UVS, 590–599 [in Ukrainian].
- Patryliak, I. K.** (2012). «Vstan i borys! Slukhai i vir...»: ukrainske natsionalistychne pidpillia ta povstanskyi rukh (1939–1960 rr.): Monohrafiia [«Get up and fight! Listen and believe...»: Ukrainian nationalist underground and the insurgent movement (1939–1960): Monograph]. Lviv: Chasopys. 592 s. [in Ukrainian].
- Posivnych, M.** (2010). *Voienno-politychna diialnist OUN v 1929–1939 rokakh* [The military and political activities of the OUN in 1929–1939]. Lviv: Vydavnycha firma «Afisha». 368 s. [in Ukrainian].
- Rezmer, V.** (1999). Pozytsiia i uchast ukraintiv u nimetsko-polskii kampanii 1939 r. [The position and participation of Ukrainians in the German-Polish campaign of 1939]. *Ukraina – Polshcha: vazhki pytannia. Materialy IV Mizhnarodnoho seminaru istorykiv «Ukrainsko-polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny», Varshava, 8–10 zhovtnia 1998 roku Ukraine – Poland: difficult questions. Materials of the IV International Seminar of Historians «Ukrainian-Polish Relations during the Second World War», Warsaw, October 8–10, 1998*, Varshava, 4, S. 13–33 [in Ukrainian].
- Rukkas A.** (2002a). Boiovi dii zahoniv OUN u veresni 1939 r. [Combat operations of OUN units in September 1939]. *Drohobyttskyi kraieznavchyi zbirnyk: spetsvyypusk do 60-richchia UPA – Drohobych local history collection: special edition for the 60th anniversary of the UIA*. Drohobych, 385–395 [in Ukrainian].
- Rukkas, A.** (2002b). Voiaky-ukraintsi v polskii armii (1921–1939 rr.) [Ukrainian soldiers in the Polish Army (1921–1939)]. *Viiskovo-istorychnyi almanakh – Military-historical almanac*, 2, 54–65 [in Ukrainian].

- Slyvka, Yu. Yu.** (1985). *Zakhidna Ukraina v reaktsiinii politytsi polskoi ta ukrainskoi burzhuazii (1920–1939)* [Western Ukraine in the reactionary politics of the Polish and Ukrainian bourgeoisie (1920–1939)]. Kyiv: Naukova dumka. 271 s. [in Ukrainian].
- Shvahuliak, M.** (1993). Z istorii ukraïnsko-polskykh vzaiemyn naperedodni ta pid chas nimetsko-polskoi viiny 1939 r. [From the history of Ukrainian-Polish relations on the eve and during the German-Polish war of 1939]. *Ukraina – Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist. Materialy Mizhnar. nauk. konf., Kamianets-Podilskyi, 29–31 travnia 1992 r. – Ukraine – Poland: historical heritage and social consciousness. Materials of the International Scientific Conference, Kamianets-Podilskyi, May 29–31, 1992.* Kyiv: Lybid, 232–241 [in Ukrainian].
- Shvahuliak, M.** (1994). Malovidoma storinka politychnoho zhyttia Zakhidnoi Ukrainy peredodnia Druhoi svitovoi viiny (Z istorii Kontaktneho Komitetu. 1937–1939 roky) [A little-known page of the political life of Western Ukraine on the eve of the Second World War (From the history of the Contact Committee. 1937–1939)]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka – Notes of the Scientific Society named after Shevchenko.* Lviv, CCXXVIII, 207–248 [in Ukrainian].
- Shvahuliak, M.** (1999). Pozytsiia ta uchast ukraïntsiiv u nimetsko-polskii viini 1939 roku [The position and participation of Ukrainians in the German-Polish war of 1939]. *Ukraina – Polshcha: vazhki pytannia. Materialy IV Mizhnarodnogo seminaru istorykiv «Ukrainsko-polski vidnosyny pid chas Druhoi svitovoi viiny», Varshava, 8–10 zhovtnia 1998 roku – Ukraine – Poland: difficult questions. Materials of the IV International Seminar of Historians «Ukrainian-Polish Relations during the Second World War», Warsaw, October 8–10, 1998,* Varshava, 4, 35–59 [in Ukrainian].
- Shumykhina, S. O.** (2013). *Ukrainska istoriografii mizhvoiennoi Polshchi (1918–2012 rr.)* [Ukrainian historiography of interwar Poland (1918–2012)]. Extended abstract of Candidates thesis. Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. 16 s. [in Ukrainian].
- Chojnowski, A.** (1979). *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939* [Concepts of the nationality policy of Polish governments in the years 1921–1939]. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. 262 s. [in Polish].
- Koko, E.** (1994). Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918–1939 w historiografii wydawanej w Polsce po 1945 r. [The issues of Polish-Ukrainian relations in the years 1918–1939 in historiography published in Poland after 1945]. *Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze – Warsaw Journal of Ukrainian Studies,* 2, 105–113 [in Polish].
- Kowalski, T. A.** (1997). *Mniejszości narodowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej (1918–1939)* [National minorities in the armed forces of the Second Polish Republic (1918–1939)]. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. 182 s. [in Polish].
- Kozłowski, E.** (1974). *Wojsko Polskie 1935–1939: próby modernizacji i rozbudowy* [Polish Army 1935–1939: attempts at modernization and expansion]. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 382 s. [in Polish].
- Krotofil, M.** (2001). Ukraińcy w Wojsku Polskim w okresie międzywojennym [Ukrainians in the Polish Army during the interwar period]. In: Karpus Z., Rezmer W. (eds.) *Mniejszości narodowe i wyznaniowe w siłach zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939 – National and religious minorities in the armed forces of the Second Polish Republic 1918–1939.* Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 123–153 [in Polish].
- Krotofil, M.** (2004). Służba Ukraińców w wojsku II Rzeczypospolitej [Ukrainians' service in the army of the Second Polish Republic]. *Rzeczpospolita Obojga Narodów i jej tradycje. Studia i szkice – The Polish-Lithuanian Commonwealth and its traditions. Studies and sketches.* Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, 345–360 [in Polish].
- Kuczerepa, M.** (2000). Stosunki ukraińsko-polskie w II Rzeczypospolitej we współczesnej historiografii ukraińskiej [Ukrainian-Polish relations in the Second Polish Republic in contemporary Ukrainian historiography]. *Historycy Polscy i Ukraińcy wobec problemów XX wieku – Polish and Ukrainian Historians and the Problems of the 20th Century,* Kraków, 146–165 [in Polish].
- Lewandowski, J.** (1963). Materiały Ministerstwa Spraw Wojskowych o polityce narodowościowej wojska w latach trzydziestych [Materials of the Ministry of Military Affairs on the nationality policy of the army in the 1930s]. *Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej. Seria Historyczna – Scientific Papers of the Military Political Academy. Historical Series,* 8/29, 14–21 [in Polish].
- Papierzyńska-Turek, M.** (1989). *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia. 1918–1939* [Between Tradition and Reality. The State and Orthodoxy. 1918–1939]. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 484 s. [in Polish].

- Stawecki, P.** (1969). *Następcy Komendanta. Wojsko a polityka wewnętrzna Drugiej Rzeczypospolitej w latach 1935–1939* [*Successors of the Commander. The Army and the Internal Politics of the Second Polish Republic in the Years 1935–1939*]. Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. 322 s. [in Polish].
- Tomaszewski, J.** (1985). *Ojczyzna nie tylko Polaków. Mniejszości narodowe w Polsce w latach 1918–1939* [*The homeland of not only Poles. National minorities in Poland in the years 1918–1939*]. Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza. 224 s. [in Polish].
- Torzecki, R.** (1972). *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy. 1933–1945* [*The Ukrainian Question in the Politics of the Third Reich. 1933–1945*]. Warszawa: Książka i Wiedza. 379 s. [in Polish].
- Torzecki, R.** (1993). *Polacy i Ukraińcy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej* [*Poles and Ukrainians. The Ukrainian question during World War II on the territory of the Second Polish Republic*]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 349 s. [in Polish].
- Torzecki, R.** (1998). Na temat historiografii stosunków polsko-ukraińskich w latach 1918–1956 [On the historiography of Polish-Ukrainian relations in the years 1918–1956]. *Dzieje Najnowsze – The Latest History*, 3, 103–111 [in Polish].